

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ: КРИТЕРІЇ ЇХ ОЦІНКИ

ELECTRONIC EVIDENCE: THEIR EVALUATION CRITERIA

Король С.С., курсант III курсу

*Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Колісник О.В., кандидатка юридичних наук, асистентка,
старша наукова співробітниця кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У сучасних реаліях, де цифрові технології все більше проникають у всі сфери життя, питання вдосконалення законодавства щодо електронних доказів набуває неабиякої ваги. Ця проблема стає особливо актуальною в цивільному процесі, де електронні докази стають все більш поширеними.

У статті досліджено актуальні проблеми оцінки електронних доказів в українському законодавстві. Автор статті, ґрунтуючись на аналізі чинного законодавства та судової практики, виокремлює чотири ключові критерії, за якими суди оцінюють електронні докази: достовірність, належність, допустимість та достатність.

Достовірність електронного доказу визначається тим, чи можна на його основі встановити дійсні обставини справи. В цьому контексті автор статті звертає увагу на важливість електронного підпису, який слугує гарантією автентичності та цілісності електронного доказу.

Належність електронного доказу до справи визначається тим, чи має він відношення до предмета доказування. Автор статті наводить приклади з судової практики, де суди визнавали неналежними докази у вигляді скріншотів з соціальних мереж, оскільки не було можливості остаточно встановити особу власника сторінки.

Допустимість електронного доказу визначається тим, чи був він отриманий законним способом. Автор статті зазначає, що наразі в українському законодавстві чітко не визначено порядок поводження з електронними доказами, що призводить до неоднозначної оцінки їх судами.

Достатність електронного доказу визначається тим, чи дає він суду можливість дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування. Автор статті підкреслює, що суд має всебічно дослідити всі представлені сторонами електронні докази, перш ніж приймати рішення.

На підставі проведеного аналізу, автор статті пропонує низку змін до українського законодавства, які допоможуть покращити оцінку електронних доказів. Зокрема, автор пропонує: зробити електронний підпис більш захищеним від кіберзлочинців, використовувати мобільний застосунок Дія для підтвердження особистості в соціальних мережах, визнати скріншоти допустимим доказом, якщо вони нотаріально засвідчені та залучити експертів для оцінки електронних доказів.

Впровадження запропонованих автором змін допоможе зробити українське законодавство більш чітким та прозорим щодо електронних доказів. Це, в свою чергу, сприятиме справедливому розгляду цивільних справ та розвитку цифрового суспільства в Україні.

Ключові слова: електронні докази, електронний підпис, види електронних доказів, Цивільний процесуальний кодекс України, критерії оцінки доказів.

In today's realities, where digital technologies are increasingly penetrating all spheres of life, the issue of improving the legislation on electronic evidence is gaining considerable importance. This problem becomes particularly relevant in civil proceedings, where electronic evidence is becoming more and more common.

The article examines the current problems of evaluating electronic evidence in Ukrainian legislation. The author of the article, based on the analysis of current legislation and court practice, singles out four key criteria by which courts evaluate electronic evidence: credibility, propriety, admissibility and sufficiency.

The reliability of electronic evidence is determined by whether it is possible to establish the actual circumstances of the case on its basis. In this context, the author of the article draws attention to the importance of the electronic signature, which serves as a guarantee of the authenticity and integrity of the electronic evidence.

The relevance of electronic evidence to the case is determined by whether it is related to the subject of evidence. The author of the article cites examples from judicial practice, where the courts found evidence in the form of screenshots from social networks to be inappropriate, since it was not possible to definitively establish the identity of the owner of the page.

The admissibility of electronic evidence is determined by whether it was obtained legally. The author of the article notes that currently Ukrainian legislation does not clearly define the procedure for handling electronic evidence, which leads to an ambiguous assessment of it by the courts.

The sufficiency of electronic evidence is determined by whether it enables the court to reach a conclusion about the presence or absence of the circumstances of the case that are included in the subject of evidence. The author of the article emphasizes that the court should comprehensively examine all the electronic evidence presented by the parties before making a decision.

Based on the analysis, the author of the article proposes a number of changes to Ukrainian legislation that will help improve the evaluation of electronic evidence. In particular, the author suggests: making the electronic signature more secure against cybercriminals, using the Diya mobile application to verify identity in social networks, recognizing screenshots as admissible evidence if they are notarized, and engaging experts to evaluate electronic evidence.

Implementation of the changes proposed by the author will help make Ukrainian legislation more clear and transparent regarding electronic evidence. This, in turn, will contribute to the fair consideration of civil cases and the development of digital society in Ukraine.

Key words: electronic evidence, electronic signature, types of electronic evidence, Civil Procedure Code of Ukraine, criteria for evaluating evidence.

Мета статті: Вироблення пропозицій щодо вдосконалення українського законодавства щодо електронних доказів у питанні оцінки їх на достатність, достовірність, належність і допустимість доказів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до частини першої статті 100 Цивільного процесуального кодексу,

електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідо-

млення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [1]. Дане визначення дає розширений перелік інформації в цифровій формі та в якому електронному вигляді вона може вважатися як електронний доказ. Проте для прийняття та долучення доказів до цивільної справи, ці докази в обов'язковому порядку мають бути засвідчені електронним підписом. Після цього суд приймає до уваги електронні докази, оцінює їх за чотирма критеріями, а саме: достовірність, належність, допустимість та достатність. Ці критерії є вирішальними для прийняття таких доказів судом.

Згідно з статтею 79 Цивільного процесуального кодексу, достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи [1]. Що стосується електронних доказів з точки зору достовірності, то Верховний Суд у постанові від 19 січня 2022 року сформулював свою позицію, де зазначається що роздруківка електронного листування не може вважатися електронним документом (копією електронного документа) в розумінні положень частини першої статті 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», тобто не може вважатися доказом, бо не містить електронного підпису, який є обов'язковим реквізитом електронного документа, оскільки у такому разі неможливо ідентифікувати відправника повідомлення і зміст такого документа не захищений від внесення правок і викривлення [2; 4]. У даному випадку електронний підпис особи виконує дві функції: ідентифікація особи та посвідчення доказу, завдяки чому доказ може вважатися достовірним. Електронний підпис підтверджує достовірність і цілісність доказу. На сьогоднішній день, є два способи отримання електронного підпису: офлайн і онлайн. Для отримання підпису офлайн, потрібно особисто звернутися до одного з надавачів послуги. Зокрема, безкоштовно надають підпис Інформаційно-довідковий департамент Державної податкової служби та АЦСК МВС. Отримати підпис в онлайн набагато зручніше: цей спосіб діє для клієнтів ПриватБанку. Також електронний підпис надає ДП Дія [6]. На мою думку, головним недоліком електронного підпису є його невелика захищеність від кіберзловмисників. Найсерйозніші сервери окремих державних структур потерпали від кібератак. Навіть портал Дія, де можна легко отримати електронний підпис, декілька разів зазнавав кібернападів, метою яких скоріш за все було заволодіння персональними даними громадян України. Отримавши доступ до електронного підпису зловмисник може використати його в особистих цілях і без відома власника. Розробка захищеного програмного забезпечення та розвиток власної системи кіберзахисту дозволяє значно забезпечити цілісність персональних даних для державних установ, але завжди залишаються ризики повторного втручання кіберзлочинців, тому, однозначно, кіберзахист має бути постійним пріоритетом в роботі всіх державних структур. На думку В.П. Феннича, достовірність електронних документів підтверджується електронним підписом, який посвідчує авторство документа, водночас перевірка цілісності електронного документа може проводитися шляхом перевірки електронного цифрового підпису, який покаже відсутність спотворення змісту електронного документа [10]. Можна зробити припущення, що перед направленням до суду електронних доказів, попередньо засвідчених електронним підписом, слід переконатися в його захищеності. Такі вимоги мають бути дотримані при будь-якому застосуванні електронного підпису.

Другим критерієм оцінки доказів є з'ясування належності електронних доказів при розгляді спору в суді. Відповідно до частин 1 та 2 статті 77, належними є докази, які

містять інформацію щодо предмета доказування. Предметом доказування є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення [1]. Тобто такі докази дають можливість підтверджувати наявність обставин, які стосуються предмета доказування. Так у постанові Верховного Суду від 27 листопада 2019 року зазначалось, якщо особа автора контенту у Facebook оспорується, то суди часто приходять до висновків, що, оскільки зареєструватися у цій соціальній мережі може будь-хто та під будь-яким іменем, достовірно з'ясувати належність сторінки у цій мережі конкретній людині неможливо, а тому скріншоти із зображенням змісту таких сторінок є неналежним доказом [5]. Дійсно, в таких випадках визначити приналежність особи до тієї чи іншої сторінки будь-якої соціальної мережі дуже важко, а використовувати викладений матеріал дописів даної особи у форматі скріншотів, як електронний доказ не є доцільним, оскільки не можливо встановити достовірність самої особи. Такої думки дотримується у своїй статті І.Ю. Татулич, яка звертає увагу на те, що у соцмережі Facebook може зареєструватися будь-яка особа й під будь-яким іменем. А отже, можна створити та підтримувати сторінку від імені відповідача, зокрема шляхом розміщення інформації та фотознімків. Встановлення ж такої особи під час розгляду справи є ускладненим. Отже, проблема ідентифікації особи, яка є автором і поширювачем того чи іншого електронного документа, що може бути визнаний електронним доказом, також залишається неврегульованою [8]. На мою думку, для врегулювання такої проблеми може допомогти мобільний застосунок Дія, оскільки у цьому застосунку зберігаються актуальні дані про особу та її документи в електронній формі. Для того, щоб вирішити питання з недобросовісними учасниками соціальних мереж, потрібно на законодавчому рівні зобов'язати їх підтверджувати свою особу через мобільний застосунок Дія перед створенням акаунта будь-якої соціальної мережі та прив'язати його до Дія. Таким чином за умов впровадження таких правил реєстрації в соціальних мережах, судам буде простіше вирішити питання про належність до предмета доказування такого електронного доказу. Дія надає послугу отримання електронного підпису, який можна поставити на документ, в якому буде міститися інформація про акаунт особи.

Наступним критерієм оцінки електронних доказів є їх допустимість. Допустимість електронних доказів. Відповідно до частини 1 статті 78 ЦПК, суд не бере до уваги докази, що одержані з порушенням порядку, встановленого законом [1]. Для електронних доказів в питанні допустимості є проблема, пов'язана з скріншотами. Оцінка допустимості електронних доказів також тісно пов'язана з належним їх оформленням і поданням до суду. Зазвичай до суду подаються скріншоти сторінок з соціальних мереж. У свою чергу Верховний Суд у постанові від 27 листопада 2019 року визнав недопустимими доказами скріншоти з соцмереж, оскільки суд визнав неможливим з'ясувати, чи належать такі сторінки конкретній особі [5]. При цьому, наразі, відсутній механізм взаємодії з соцмережами. Як наслідок, підхід національних судів є дуже нечітким і часто приймає такі докази лише за наявності додаткових доказів, які належним чином обґрунтовані. Труднощі у визнанні такої форми доказів допустимими пов'язані з недотриманням встановлених законом форм щодо подання електронних доказів, зокрема відсутність електронного підпису. Це пов'язано з технічними характеристиками скріншотів як засобу доказування. Так, на скріншоті електронного листа відсутні обов'язкові вимоги, передбачені спеціальними нормативно-правовими актами, які передбачають вимоги до електронних документів, зокрема Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» та Закону

України «Про електронні довірчі послуги». Скріншот електронного листування не може служити копією електронного документа, оскільки він не містить електронного підпису та не є електронним документом у розумінні п. 1 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», оскільки такі копії не дозволяють ідентифікувати відправника та є захищеними від втручання та виправлення. Можна припустити, якби скріншот вважали видом копії, але в вузькому сенсі збереження та подання інформації, то не виникали б складнощі оцінки скріншотів на предмет допустимості. У такому випадку можна було б нотаріально засвідчити вірність скріншоту, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про нотаріат» та Порядку вчинення нотаріальних дій дає можливість зробити висновок, що законодавець лише передбачив можливість засвідчення копії оригіналу паперового документа. Нотаріуси не наділені правом засвідчувати електронні копії чи інформацію, отримані з мережі-інтернет. Тому не дивно, що нотаріуси часто відмовляються засвідчувати такі копії. Прибічники підходу переконують, що в нормі статті 100 ЦПК України доцільніше зробити вказівку на можливість посвідчення копій в нотаріальному порядку, ніж обмежитись положенням про те, що копії електронних документів затверджуються в порядку, передбаченому законом, який відсутній [9].

Останнім критерієм оцінювання доказів є достатність. Згідно з частинами 1 та 2 статті 80 ЦПК України достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування. Питання про достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання [1]. Для електронних доказів критерій достатності, якщо порівняти з попередніми трьома, то він фактично не грає головну роль при оцінці доказів. Достатність виступає, як якісна характеристика, яку суд перевіряє для того, щоб перевірити чи можливо вирішити справу з наявними доказами. Суд коли оцінює електронні докази з точки зору достатності має з'ясувати

фактичні обставини місця, часу, причини, мети, умови та наслідку. Таку позицію висловлює Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду в постанові від 12.06.2018 року, дослідження диску з фото- та відеоматеріалами, проведене апеляційним судом під час відкриття судового засідання, показало, що електронні докази також не містять інформації про посадових осіб відповідача та/або події, які призвели до відмови позивача та третіх осіб у реєстрації. Крім того, надане позивачем відео не може вважатися належним та достатнім доказом фіксування відповідних подій, оскільки не містить необхідних реквізитів електронного доказу, як то фіксації дати та часу зйомки, місця події, тощо [7]. У цій справі суд не прийняв електронні докази через відсутність необхідних реквізитів. При цьому слід зауважити, що інформація щодо дати і часу зйомки міститься у властивостях відповідного файлу. Водночас встановити місце зйомки можливо лише шляхом проведення експертного дослідження. Отже, для підвищення вірогідності залучення до справи такого електронного доказу, як відеозапис, і забезпечення його достовірності потрібно провести відповідну експертизу.

Висновок. Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що електронні докази – це будь-які електронні дані, що мають відношення до предмету спору. Такі докази за своєю юридичною природою є самостійними видами, які використовуються сторонами цивільного судочинства все частіше та частіше. Для використання таких доказів були затверджені ряд правил, за якими сторонам дозволяється їх застосовувати для вирішення спору, зокрема це наявність електронного підпису, який є аналогом власноручного підпису. Електронні докази, як і інші види доказів, повинні пройти критерій оцінки доказів на достатність, достовірність, належність і допустимість. Кожен із цих критеріїв є важливим, бо від них залежить, чи буде враховуватись судом такий доказ. Є складнощі в оцінці доказів відповідно до критеріїв. Також є певна неврегульованість на законодавчому рівні питання фіксації та подання електронних доказів та їх копій. Електронні докази останнім часом набувають все більшого значення у процесі доказування. Можливість їхнього копіювання та швидкого поширення забезпечує ознайомлення з ними широким колом учасників справи. Водночас досі існують певні складнощі у їх фіксації, засвідченні копій та долучення до справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 31 груд. 2023 року. № 1618. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>; (дата звернення 25.03.2024).
2. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 01 січ. 2024 року. № 2155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення 25.03.2024).
3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 31 груд. 2023 року. № 851. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення 25.03.2024).
4. Постанова Верховного Суду від 19 січня 2022 року у цивільній справі № 202/2965/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102812416> (дата звернення 25.03.2024).
5. Постанова Верховного Суду від 27 листопада 2019 року у цивільній справі № 667/266/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86207417> (дата звернення 25.03.2024).
6. Як оформити електронний підпис? *Міністерство цифрової трансформації України* : веб сайт. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/yak-oformiti-elektronniy-pidpis> (дата звернення 25.03.2024).
7. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у господарській справі № 908/1120/17 від 12 червня 2018 року. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74671049> (дата звернення 25.03.2024).
8. Татулич І.Ю. Електронні докази як засіб доказування в цивільному судочинстві *Часопис Київського університету права*. 2020. №1, С. 215-219. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/289/274> (дата звернення 25.03.2024).
9. Васильєва-Шаламова Ж.В., Ковальчук І.А. Електронні докази в цивільному судочинстві: теоретичні та практичні аспекти *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3, С. 64–68. URL: http://lsej.org.ua/5_2023/13.pdf (дата звернення 25.03.2024)
10. Феннич В.П. Оцінка електронних доказів у цивільному процесі (на прикладах окремих категорій судових справ) *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. № 71, С. 370–375. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/263503/259749> (дата